

KAROLINA DMOCHOWSKA-DUDEK

Uniwersytet Łódzki

NINA KEPPEL

Uniwersytet Humboldta w Berlinie

**UNIWERSYTET HUMBOLDTA
W PRZESTRZENI BERLINA.
TRADYCJA I NOWOCZESNOŚĆ**

Abstract: Humboldt University in Space of Berlin. Tradition and Modernity. Humboldt University was founded in 1810 and is the oldest one of four Berlin universities. The area which the university takes up nowadays is the result of a very difficult transformation process that has lasted since the early nineties in previous century after the German reunion. It has been crucial for this process to rebuild and revitalize the Eastern part of Berlin (Eastern Berlin).

There is noticeable gradual change of the way the University has been perceived up to now. The University's majestic old buildings and palaces of historic Berlin are nowadays enriched with very modern places like Aldershof Campus which is located in Technological Park – „The Integrated City of Science, Technology and Media”. It is needless to say that such concepts are of the great value and provide at least two faculties of Mathematics and Natural Sciences with bright future. Therefore, it should be clearly stated that both Humboldt University and „Knowledge City – Aldershof” do co-operate and have very positive influence on each other. However, the question arises if the new location and the image of „Knowledge City” will suit students.

The following paper is to present, compare, and evaluate two types of space in Humboldt University: the traditional connected with the main building „Hauptgebäude” and the modern Aldershof Campus.

Uniwersytet Humboldta, utworzony w 1810 r., jest najstarszym spośród uniwersytetów berlińskich¹. Miejsce, jakie uczelnia zajmuje obecnie w przestrzeni miasta jest efektem trudnego procesu transformacji, a w szczególności odbudowy i rewitalizacji

¹ W Berlinie znajdują się cztery uniwersytety: Uniwersytet Humboldta (Humboldt-Universität zu Berlin), Wolny Uniwersytet (Freie Universität zu Berlin), Uniwersytet Techniczny (Technische Universität Berlin) oraz Uniwersytet Sztuki (Universität der Künste Berlin).

Berlina Wschodniego, zapoczątkowanej na początku lat 90. XX w. po Zjednoczeniu Niemiec. Dotychczasowy wizerunek uniwersytetu, jako uczelni mieszczącej się w dostojnych budynkach i pałacach historycznego Berlina, ulega stopniowej zmianie. Umieszczenie nowoczesnego kampusu uniwersyteckiego w Parku Technologicznym zwanym „Zintegrowanym Miastem Nauki, Gospodarki i Mediów” jest niewątpliwie krokiem ku nowoczesności i „kołem ratunkowym” dla dwóch fakultetów matematyczno-przyrodniczych Uniwersytetu Humboldta, których istnienie nie do końca było pewne. Należy zatem podkreślić szczególnie pozytywną rolę, jaką przynajmniej pozornie odgrywają wobec siebie uczelnia oraz „Miasto Nauki – Adlershof”.

Niespełna 10 lat istnienia Miasta Nauki jest czasem niewątpliwie krótkim, jednak pozwala już teraz na postawienie pytań dotyczących oceny nowej lokalizacji przez samych studentów i wykładowców. Badania o podobnej tematyce prowadziła Jensen w 1999 r.² oraz Bewarder w 2005 r. Ze względu na to, że obecnie strukturę przestrzenną Kampusu Adlershof można już uznać za w pełni wykształconą, zdecydowano się zweryfikować wyniki przeprowadzonych wówczas badań przez porównanie ich z wynikami uzyskanymi na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych w 2008 r. ze studentami Uniwersytetu Humboldta. Wyniki tych badań przedstawiono w prezentowanym opracowaniu, podejmując również próbę porównania i oceny dwóch typów przestrzeni Uniwersytetu Humboldta: tradycyjnej – związanej z głównym gmachem tzw. *Hauptgebäude* i sąsiednimi instytutami oraz nowoczesnego Kampusu Adlershof.

Pod koniec XVIII w. większość uniwersytetów niemieckich, które były postrzegane przez Leibniza jako „zaskorupiałe struktury”³, przechodziła poważny kryzys. Nie tylko zresztą Niemcy borykali się z tego rodzaju problemem. W czasach, gdy znaczenia nabierały nowe dziedziny nauki i pojawiały się nowe oświeceniowe prądy intelektualne, funkcjonowanie uniwersytetów opartych na modelu średniowiecznym stawało się niezwykle trudne. Rozwiązaniem okazała się neohumanistyczna reforma uniwersytetów (a właściwie całego systemu szkolnictwa) przeprowadzona przez Wilhelma von Humboldta, której początkiem było utworzenie Uniwersytetu Berlińskiego – obecnie Uniwersytetu Humboldta (por. Nowakowska-Siuta 2005).

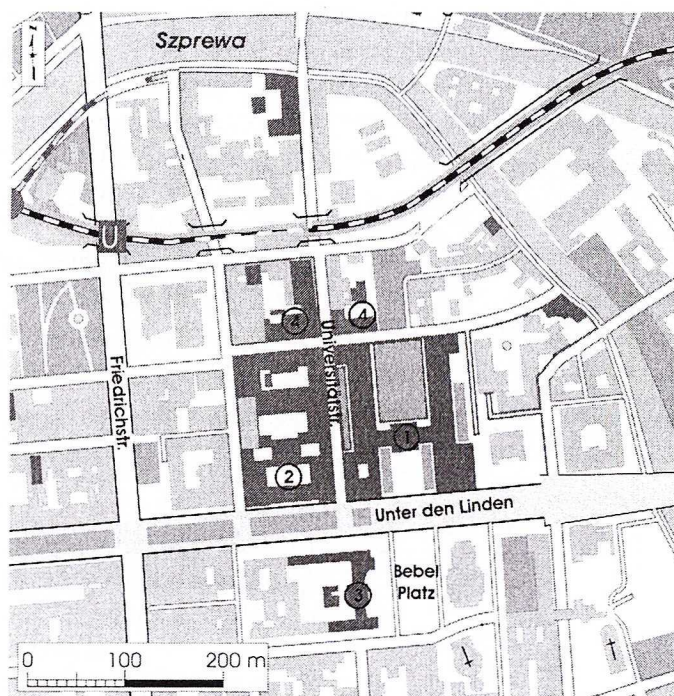
Mimo że plany utworzenia uniwersytetu w Berlinie istniały już wcześniej, do jego powstania udało się doprowadzić właśnie Humboldtowi w 1810 r. Ideą Humboldta było, aby nowy liberalny uniwersytet stał się „*Mutter aller modernen Universitäten*” (Matką wszystkich nowoczesnych uniwersytetów) przez realizowanie modelu zakładającego łączenie rozwoju nauki i kształcenia studentów, a szczególnie w kierunku ogólnego wykształcenia humanistycznego. Zorganizowanie uniwersytetu odbyło się przez stworzenie czterech tradycyjnych fakultetów: prawa, medycyny, filozofii i teologii. Od 1826 r. Uniwersytet Berliński nazwano imieniem Fryderyka Wilhelma (*Friedrich Wilhelms-Universität*), co zapoczątkowało okres intensywnego

² Jensen (1999a).

³ Za: Finster, van den Heuvel (1990).

rozwoju uczelni, dokonującego się przez tworzenie nowych jednostek organizacyjnych (Biblioteka Uniwersytecka) oraz włączenie w jego strukturę istniejących już instytucji m.in. *Charité* (jednostka szpitalno-edukacyjna), szkoły weterynaryjnej i szkoły rolniczej czy zbiorów historii naturalnej, późniejszego Muzeum Historii Naturalnej (por. *Humboldt-Universität... 2001*). Proces ten znalazł odbicie w rozmieszczeniu poszczególnych obiektów uniwersytetu na obszarze miasta.

Od pierwszych dni istnienia do dzisiaj główną siedzibą Uniwersytetu Berlińskiego stał się okazały pałac przy reprezentacyjnym bulwarze Unter den Linden. Pałac подарowany uniwersytetowi przez króla Fryderyka Wilhelma II, wybudowano w latach 1748-1766 według projektu architekta Johanna Boumanna dla księcia Henryka Pruskiego (por. Kühl 1999). Dynamiczny rozwój uczelni, skłonił króla do przekazania uniwersytetowi kolejnych budynków położonych w tzw. kwartale uniwersyteckim

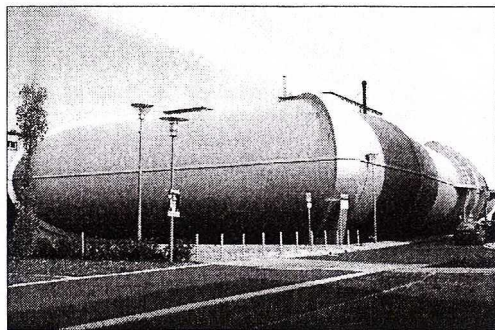
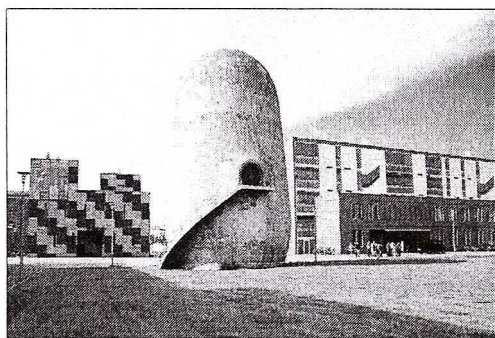
budynki uniwersyteckie	tereny zielone
① "Hauptgebäude"	③ Fakultet prawniczy
② Biblioteka Uniwersytecka	④ Fakultety filozoficzne

Ryc. 1 „Kwartal uniwersytecki” w centrum Berlina

Źródło: Opracowanie własne.

i jego pobliżu (ryc. 1). Znalazły się wśród nich m.in.: „Komoda” przy Bebelplatz, budynek Charité przy Schumann Straße, „Trichinentempel” przy Luisenstraße czy Museum für Naturkunde przy Invalidenstraße. Do dzisiaj są one siedzibami jednostek uniwersyteckich.

Po zjednoczeniu Niemiec, szkoły i uczelnie dawnych landów wschodnich, w tym także Uniwersytet Humboldta, stanęły przed problemem dotyczącym dostosowania się do rozwiązań zachodnioniemieckich, które zostały uznane za korzystniejsze. Oprócz zmian systemu nauczania, Uniwersytet Humboldta musiał poprawić zaplecze materialne swoich jednostek, co w szczególności dotyczyło dwóch fakultetów matematyczno-przyrodniczych, które dotychczas zajmowały zniszczone, wymagające natychmiastowego remontu budynki w centrum Berlina. Problem był tym istotniejszy, że konkurencja ze strony dwóch uniwersytetów zachodnich (*Freie Universität* i *Technische Universität*), oferujących te same kierunki studiów, ale w lepszych warunkach, stawiała pod znakiem zapytania sens istnienia dwóch niedoinwestowanych wydziałów na Uniwersytecie Humboldta. Dlatego też, pod koniec 1991 r. władze uczelni zdecydowały się przyjąć ofertę rządu federalnego Berlina dotyczącą planowanego przekazania budynków, które miały zostać zlokalizowane w dzielnicy Adlershof, gdzie rozpoczęto prace prowadzące do powstania jednego z największych parków technologicznych w Europie (por. *Humboldt-Universität...* 2001).

Fot. 1. „Trudelturm” przed Instytutem Chemii (powyżej) oraz Wielki Kanał Wiatrowy (poniżej).

Źródło: www.hu-berlin.de

Adlershof, którego historia sięga połowy XVIII w., zaczął się intensywnie rozwijać i przyciągać przedsiębiorców, dopiero po wybudowaniu linii kolei żelaznej relacji Berlin-Görlitz i przekopaniu kanału Teltow w połowie XIX w. Jednak przełomowym momentem w historii Adlershof był rok 1909, kiedy to otwarto tam pierwsze berlińskie lotnisko, na którym gościli pionierzy awiacji (Lilienthal, bracia Wright, Fokker i in.) i z którego startowały pierwsze samoloty z napędem silnikowym oraz zeppelin. Lotnisko znane jako *Motorflugplatz Johannisthal-Adlershof* stało się siedzibą Niemieckiego Instytutu Lotnictwa Doświadczalnego (*Deutsche Versuchsanstalt für Luftfahrt – DVL*), który wybudował tam liczne, istniejące do dzisiaj, instalacje służące eksperymentom związanym

z awiatyką. Po II wojnie światowej lotnisko zamknięto, a Adlershof stał się siedzibą Akademii Nauk NRD, a także Telewizji Państwowej NRD oraz jednostki wojskowej.

Pomysł utworzenia parku technologicznego noszącego nazwę „Berlin Adlershof – Zintegrowane Miasto Nauki, Gospodarki i Mediów” (*Berlin Adlershof – Stadt für Wissenschaft, Wirtschaft und Medien*) na terenie dawnej Akademii Nauk NRD w Berlinie Wschodnim, był podyktowany wieloma względami. Jednym z kluczowych czynników była możliwość wykorzystania istniejącej już infrastruktury, a modernizacja i rewitalizacja południowej części dzielnicy Adlershof doskonale wpisywała się w ogólną politykę miasta dotyczącą Berlina Wschodniego. Decyzja podjęta na początku lat 90. XX w. przez senat Berlina miała również na celu osiągnięcie synergii między nauką i przemysłem, przyspieszenie procesu wdrażania wyników prac badawczych w przemyśle i gospodarce oraz ożywienie gospodarcze i inwestycyjne we wschodniej części miasta. Zlokalizowanie kampusu uniwersyteckiego w Adlershof było natomiast jednym z kluczowych sposobów na osiągnięcie sukcesu całego przedsięwzięcia.

W latach 1999-2003 z dzielnicy Berlin-Mitte (centrum miasta) do dzielnicy Adlershof, która położona jest ok. 15 km od centrum, przeniesiono kolejno następujące instytuty: Informatyki (1998), Matematyki (2000), Chemii (2001), Fizyki (2003), Geografii (2003) i Psychologii (2003) i ulokowano je w nowych oraz zmodernizowanych budynkach położonych w północnej części Miasta Nauki. Głównym obiektem kampusu uniwersyteckiego jest Centrum Erwina Schrödingera, w którym znajduje się nowoczesna biblioteka nauk przyrodniczych, a także sale konferencyjne, księgarnia oraz tzw. kawiarnia czytelnicza. Obiekt ten jest również dostępny dla osób pracujących w innych instytutach naukowych i przedsiębiorstwach w Adlershof i przynajmniej z założenia stanowi miejsce spotkań i wymiany myśli między studentami i naukowcami. Pozostałe budynki należące do uniwersytetu cechuje również nowoczesna i ciekawa architektura. Na szczególną uwagę zasługuje zachowanie i odrestaurowanie urządzeń parku aerodynamicznego, który wybudowano jeszcze przed II wojną światową. Wielki Kanał Wiatrowy, czy „*Trudelturm*” są interesującymi elementami krajobrazu (fot. 1).

Nowa lokalizacja dwóch wydziałów matematyczno-przyrodniczych wpływa pozytywnie na rozwój ośrodka naukowo-technologicznego „Adlershof”, jednak wśród studentów była i nadal jest oceniana raczej negatywnie. Z badań przeprowadzonych w 1999 i 2005 r. wynika, że Kampus Adlershof trudno nazwać „miasteczkiem studenckim”. Jak słusznie zauważył Bewarder (2005), życia studenckiego po prostu brak: „*Was noch fehlt: studentisches Leben*”. Badania przeprowadzone w 2008 r. potwierdzają aktualność tego stwierdzenia. Spośród 6,5 tys. studentów (ok. 20% ogólnej liczby studentów Uniwersytetu Humboldta) uczących się w Kampusie Adlershof, losowo wybrano 130 osób i przeprowadzono z nimi wywiad kwestionariuszowy oparty na zestawie 15 pytań o charakterze zamkniętym i otwartym. Analizie poddano 118 wywiadów, gdyż ze względu na niekompletne odpowiedzi odrzucono 12 kwestionariuszy.

Znamienne jest to, że ponad 60% respondentów, mimo znacznie lepszych warunków materialnych i bogatszego wyposażenia instytutów, ocenia Kampus

Adlershof negatywnie, przy czym w 27% przypadków jest to ocena zdecydowanie negatywna. Okazuje się bowiem, że oprócz samego studiowania równie ważna, jeśli nie ważniejsza, jest „atmosfera studiowania”, rozumiana jako pewien przyjęty sposób życia studentów, będący po części efektem swobody i niezależności w studiowaniu. Młodzi ludzie otrzymujący indeks uniwersytetu mają możliwość samodzielnego ułożenia toku studiów, w wyniku czego okres studiów wydłuża się znacznie ponad 10 semestrów. Oprócz pracy zarobkowej podejmowanej przez dużą część studentów⁴, wielu z nich spędza czas wolny korzystając z atrakcji Berlina.

Ponad 80% respondentów negatywnie oceniających kampus, jako jego wadę wskazywało brak lub niewystarczającą liczbę restauracji, barów i kawiarni. Należy jednak podkreślić, że chodzi w tym przypadku raczej o miejsca, w których oprócz spożywania posiłków istnieje możliwość spędzenia czasu na czytaniu i uczeniu się. Jest bowiem rzeczą naturalną, widok studentów rozkładających podręczniki i laptopy przy kawiarnianym stoliku. Taką perspektywę oferuje centrum Berlina, a w szczególności otoczenie uczelni w tzw. kwartale uniwersyteckim. Na obszarze położonym wokół gmachu głównego między rzeką Szprewą a bulwarem Unter den Linden znajduje się wiele kawiarni i restauracji, a także księgarni, antykwariatów, punktów kserograficznych i innych, których głównymi klientami są właśnie studenci. Punkty te bardzo często są otwarte już od wczesnych godzin porannych, a zamykane późnym wieczorem, dzięki czemu okolica tętni życiem i jest doskonałym uzupełnieniem turystycznego krajobrazu tej części miasta.

Kolejnym problemem, na który zwróciło uwagę blisko 90% ankietowanych jest duża odległość dzieląca kampus od centrum miasta. Studenci krytykują długi czas podróży z Adlershof do centrum Berlina. Jest to szczególnie uciążliwe, gdyż wielu z nich (ok. 45% respondentów) 2-3 razy w tygodniu udaje się do centrum miasta w celu załatwienia spraw w głównym budynku uniwersytetu, mieszczącym jednostki administracyjne i socjalne uczelni, na zajęcia na innych wydziałach lub do głównej biblioteki uniwersyteckiej. Najczęściej prowadzi to do tego, że z pewnych zajęć muszą zrezygnować, gdyż zwłaszcza w godzinach popołudniowych podróż kolejką miejską (*S-Bahn*) może trwać nawet do 40 min.

Poza tym, w „Mieście Nauki” brak jest akademików oraz mieszkań, na które stać byłoby studentów. Wprawdzie w zachodniej części Adlershof wybudowano niewielkie osiedle mieszkaniowe sąsiadujące z parkiem krajobrazowym utworzonym na terenie dawnego lotniska *Johannisthal*, jednak ceny oferowanych tam mieszkań znacznie przekraczają możliwości przeciętnego studenta. Można zatem uznać, że zabrakło najważniejszego elementu wpływającego na identyfikację studentów z Adlershof. Studenci przyjeżdżają codziennie na zajęcia, a następnie wracają do swoich

⁴ Według danych Związku Studentów Niemieckich, ok. 63% wszystkich osób studiujących na wyższych uczelniach pracuje zarobkowo (*Verband der Vereine Deutscher Studenten – VVDSt*, 2008, www.vvdst.org).

akademików lub jadą do centrum miasta. W późnych godzinach popołudniowych i w weekendy, gdy pracę kończą również osoby zatrudnione w sąsiednich instytucjach i firmach, „Miasto Nauki” pustoszeje i nawet dla turystów przyciąganych licznymi akcjami promocyjnymi, jest mało atrakcyjne.

Doskonałym podsumowaniem zaprezentowanych badań, jest stwierdzenie, że blisko 30% ankietowanych chciałoby, aby ich instytucje ponownie ulokowano w dawnych budynkach w centrum Berlina. Odsetek ten zwraca szczególną uwagę, gdy okazuje się, że zaledwie ¼ studentów biorących udział w badaniu wskazała jakiegokolwiek pozytywne skutki przeniesienia fakultetów matematyczno-przyrodniczych do Adlershof. Można zatem stwierdzić, że nawet te pozytywne efekty utworzenia Kampusu Adlershof, jak np. możliwa synergia między teorią i praktyką, *networking* oraz dobrze wyposażone i zmodernizowane instytucje, nie są w stanie zrelatywizować szczególnie negatywnej ogólnej oceny kampusu dokonywanej przez studentów. Adlershof bywa w literaturze porównywany do kalifornijskiej Silicon Valley, jednak oprócz oczywistych konotacji zwraca się również uwagę na charakterystyczną cechę wyrażaną stwierdzeniem: „wszystkie warunki są spełnione, jednak brak jest życia” (Woltersdorf 1999). Profesor Instytutu Matematyki i zarazem kierownik projektu „Adlershof”, Brüning twierdzi, że „(...) przywrócenie życia temu miejscu (Adlershof – przyp. autorek) będzie niezwykle trudne i zależy wyłącznie od ludzi, których nastawienie jest na razie negatywne”

Okazuje się więc, że potencjalnie najlepsze rozwiązania i projekty nie zawsze sprawdzają się w praktyce. Przyjęte cele i założenia dotyczące wytwarzania się mieszanych społeczności studenckich oraz synergia między nauką i przemysłem nadal nie zostały osiągnięte, gdyż współpraca między uniwersytetem a instytucjami naukowymi i firmami znajdującymi się w Adlershof nadal jest skromna (por. Jensen 1999b). Dzięki obecności kampusu uniwersyteckiego prestiż Adlershof niewątpliwie wzrósł, jednak sami studenci nie są usatysfakcjonowani. Być może pesymistyczne nastawienie do projektu „Adlershof” wynika z tego, że kampus otoczony parkiem naukowo-technologicznym jest „miastem w mieście”, pozbawionym jednak instytucji kulturalnych i tradycyjnych miejsc spotkań, w którym brak „informacji i gwaru”⁵ jest szczególnie uciążliwy dla młodych ludzi.

Literatura

- Bewarder M., 2005, *Es wird einmal in Adlershof*, <http://www.unaufgefordert.de/content/view/483/10/ManuelBewarder.CampusAdlershof>, http://www.adlershof.de/fileadmin/downloads/pub/Flyer/Campus_Adlershof_de.pdf.
- Finster R., van den Heuvel G., 1990, *Gottfried Wilhelm Leibniz mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*. Rowohlt Monographien, Reinbeck b/Hamburg.

⁵ Wallis (1979).

- Görnandt A., 1999, *Die Königliche Hofbibliothek* („Kommode,,), <http://edoc.huberlin.de/buecher/arhistory/goernandts-angelika/HTML/>.
- Humboldt-Universität zu Berlin*, 2001, [b.a.], Druckerei Heenemann, Berlin.
- Jensen A., 1999a, *Noch arbeiten Existenzgründer und Forscher im Technologiezentrum nebeneinander her*. Süddeutsche Zeitung z 17.11.
- Jensen A., 1999b, *Synergiedefekt*, Süddeutsche Zeitung z 17.11.
- Kühl S., 1999, *Das Hauptareal der Humboldt-Universität zwischen Kaiserzeit und Ende des Ersten Weltkrieges*, <http://edoc.hu-berlin.de/buecher/arhistory/kuehl-sabine/HTML/>.
- Nowakowska-Siuta R., 2005, *Uniwersytet w systemie szkolnictwa wyższego Niemiec na europejskim tle porównawczym*. Wyd. UW, Warszawa.
- Schmitt G., 1980, *Als die Oldtimer flogen – Die Geschichte des Flugplatzes Johannisthal*. Transpress Verlag, Berlin.
- Wallis A., 1979, *Informacja i gwar*. PIW, Warszawa.
- Woltersdorf A., 1999, *Anders als alle Anderen. Die Berliner Humboldt-Universität entwickelt sich vom Kader-Institut des Sozialismus zur Elite-Hochschule der Zukunft*. UniSpiegel No. 4.